

Grote Markt 3-5

Hemmy Clevis, Michael Klomp

Colofon

ISBN: 90-8533-003-3

Gemeente Zwolle

Eenheid expertisecentrum, Afdeling Stad en
Landschap, Monumentenzorg en Archeologie

Tekst: Hemmy Clevis en Michael Klomp

Vormgeving: Hidde Heikamp

Tekeningen: Pete Rogers

Foto's: Hemmy Clevis

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
Woord vooraf	
Beschrijving van het onderzoeksgebied	
Kader en vraagstelling	
2. Archeologie: het onderzoek	6
Methode	
3. Historie	6
Inleiding	
De periode vóór de stadsbrand in 1324	
4. Vondstmateriaal	8
Vondsten uit de beerput	
Vondsten uit de tonput	
5. Conclusie	9
6. Catalogus van aardewerk en glas	10
Vondsten uit de beerput	
Vondsten uit de tonput	
7. Telling	12
Literatuur	12
Noten	12

1. Inleiding

Woord vooraf

De panden Grote Markt 3-5, werden ingrijpend gerestaureerd. Tijdens de restauratie werd de gelegenheid geboden om eventueel te voorschijn komende beerputten te legen. Veilig stelling van het vondstmateriaal was nodig omdat er nieuwe kelders aangebracht werden. Alle medewerking is verleend door de familie Van Beek, eigenaar van het pand en opdrachtgever. Verder medewerking werd verleend door H. Havers van architectenbureau HLH en de firma Klompjan. Het archeologisch veldwerk is uitgevoerd door drs. M. Klomp, P. Rogers, H. Heikamp, C. van der Sluis en H. Stout. De dagelijkse leiding was in handen van M. Klomp.

Administratieve gegevens van de vindplaats:

Gemeente Zwolle-objectnaam	Zwolle Grote Markt 3-5
Centrumcoördinaten	202.913/502.928
Opgravingscode	GRO 03

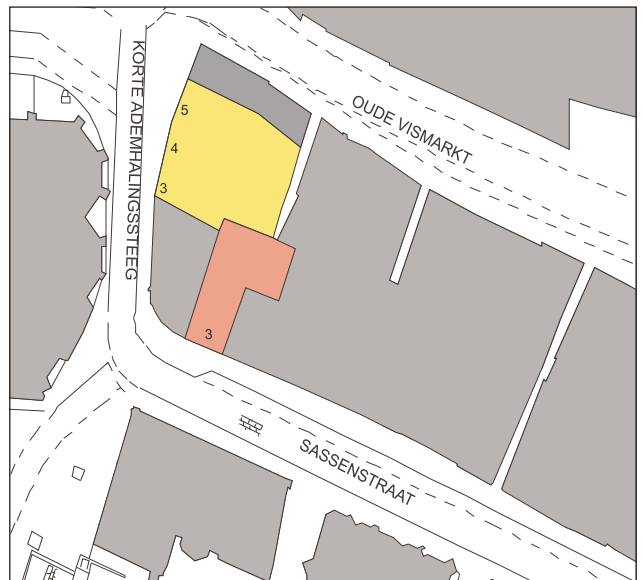

Beschrijving van het onderzoeksgebied

De drie panden liggen met de voorgevel aan de Grote Markt en strekken zich uit tot een doodlopende steeg. De gebouwen worden aan de noordzijde begrensd door huizen aan de Oude Vismarkt en aan de zuidzijde door een aantal panden aan de Sassenstraat. In de drie panden was een lederzaak gevestigd

Kader en Vraagstelling

Worden er bij verbouwwerkzaamheden beerputten gevonden, dan wordt de inhoud voor zover dat mogelijk is, geborgen. Deze wordt standaard beschreven volgens de regels van het classificatiesysteem voor Laat- en Post Middeleeuws aardewerk en glas. Dit systeem wordt door verschillende gemeentelijke archeologen in Nederland gebruikt en maakt het mogelijk om vondstcomplexen met elkaar te vergelijken. Hierbij wordt gekeken of de vondsten iets over de bewoning en sociale positie van de gebruikers kunnen zeggen. Idealiter zou er een bewonersonderzoek uitgevoerd moeten worden, doch dit kost dermate veel tijd dat hiervoor de middelen niet beschikbaar zijn.

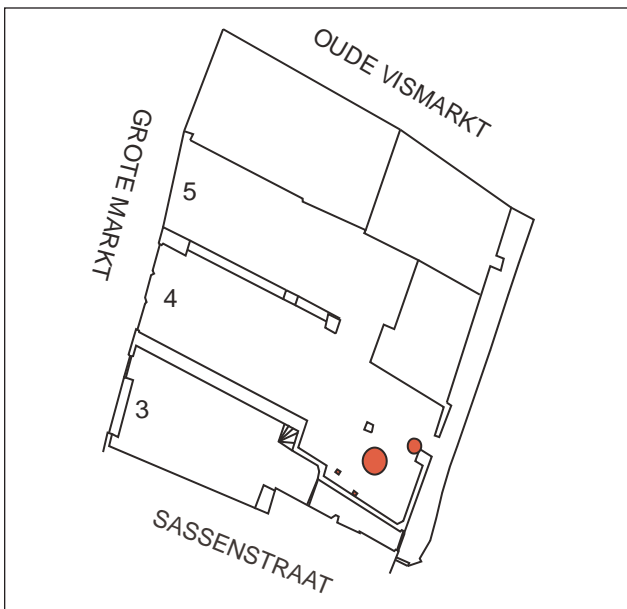

De ligging van Grote Markt 3-5 binnen Zwolle

2. Archeologie: het onderzoek

Methode

De inhoud van een beerput wordt in Zwolle altijd compleet geborgen. Droge beerputten worden wanneer dat mogelijk is in zogenaamde Big Bags geborgen. Natte beerputten worden in plastic emmers of oude vuilcontainers opgeslagen. De inhoud wordt daarna volledig gezeefd. Door deze methode worden ook de kleine voorwerpen ontdekt. Door het korte tijdsbestek en het feit dat de beerput al gedeeltelijk in het verleden geleegd is, werd besloten om de beerput van de Grote Markt ter plekke te onderzoeken. De hele inhoud is hierbij op een lopende band doorgetroffeld.

3. Historie

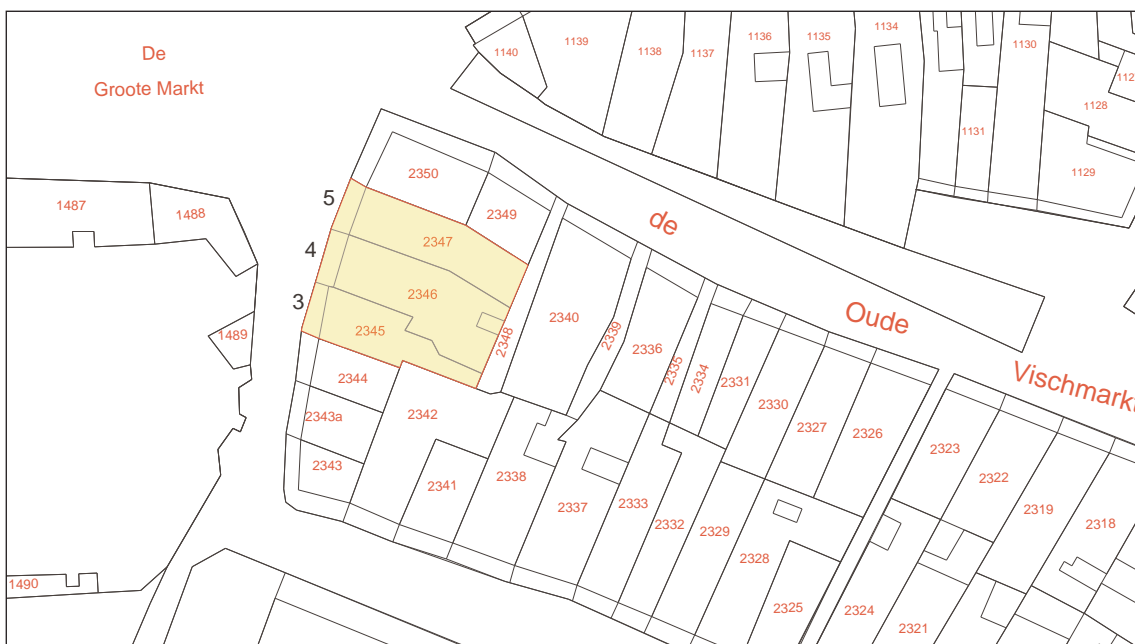
Inleiding

De drie panden liggen in het huizenblok tussen Sassenstraat en Oude Vismarkt, met aan de westzijde de Grote Markt en aan de oostzijde de Meltersgang. De oorspronkelijke perceelsindeling bestond uit smalle, langgerekte stroken van de Sassenstraat tot de Grote Aa (de Oude Vismarkt). Deze indeling moet al bestaan hebben vóór de stadsbrand van 1324. De huizen lagen met de voorkant aan de Sassenstraat en stonden daarmee op een dekzandrug. Achter de huizen liep het terrein af naar de Grote Aa.

Het lange perceel aan de Grote Markt, het hoekperceel van dat blok, is opgedeeld in kleinere percelen waarop panden kwamen te staan die gericht waren op de Grote Markt. Van Grote Markt 3 en 4 zijn dendrodateringen bekend uit respectievelijk 1360 en 1394.ⁱ De panden kennen een achterhuis dat op het volgende perceel ligt. De achterhuizen lijken volgens Viersen in de 15de eeuw tot stand gekomen te zijn.ⁱⁱ De achterhuizen kwamen uit op een doodlopende steeg die toegankelijk was vanaf de Oude Vismarkt.

Op de plaats waar de achterhuizen liggen, kwamen een ronde beerput en een tonput te voorschijn (zie tekening). Er kwamen ook twee houten palen te voorschijn die niet in dezelfde richting stonden als het muurwerk.

De ligging van beerput en tonput op de achterterreinen.

De Kadastrale situatie in 1832.

De periode vóór de stadsbrand in 1324

De perceelsindeling moet reeds vóór de stadsbrand van 1324 tot stand zijn gekomen. Deze uitspraak is eigenlijk gebaseerd op het archeologisch onderzoek dat in 1995 en 1996 gedaan is op een terrein aan de Melkmarkt, waar nu de nieuwbouw staat van het Stedelijk Museum.ⁱⁱⁱ We hebben hier dan te maken met individueel opgehoogde percelen die van elkaar gescheiden zijn door verticaal in de grond gedreven boomstammetjes die het grondpakket bij elkaar moeten houden. Deze verschijnselen zijn aan de Melkmarktzijde geconstateerd. De Voorstraat zijde ligt op een dekzandrug, waar dit niet nodig is. Op het terrein van Grote Markt 3-5 is eigenlijk hetzelfde aan de hand. De Sassenstraat ligt op een dekzandrug en het terrein loopt aan de achterzijde omlaag naar de Grote Aa. Dit deel wordt de Oude Vismarkt genoemd. Op het terrein van het Stedelijk Museum zijn enkele houtmonsters genomen

voor dendrochronologisch onderzoek. Daar kwam een datering uit van 1064, wat overeenkwam met de vondst van vroege sintels (scheepsbouw) en scherven. Bij Grote Markt 3-5 zijn eveneens twee houtmonsters voor dendrochronologisch onderzoek genomen. Deze zijn afkomstig van verticale palen waarvan de functie niet bekend is, maar die van vóór de stadsbrand van 1324 moeten dateren. Een monster bleek ongeschikt te zijn. Het andere echter gaf een datering aan van 1033/34.^{iv}

Dit ligt enerzijds in de lijn der verwachting. Anderzijds kunnen we nu misschien wel veronderstellen dat het havengeedeelte van Zwolle zich in deze periode uitstreckte tot voorbij de Michaelskerk en wellicht de gehele zuidoever van de Grote Aa heeft beslaan. Maar de palen kunnen ook te maken hebben gehad met het bijeenhouden van een grondlichaam.

Grote markt 3-5

5

4

3

4. Vondstmateriaal

Vondsten uit de beerput

Het lijkt er op dat het aardewerk en glas uit deze beerput in een kort tijdsbestek te dateren valt: in de eerste helft van de 16de eeuw. Opvallend is dat van het keukengoed een aantal exemplaren bijna compleet is, terwijl het tafelgoed (steen- goed) slechts fragmentarisch aanwezig is. Met het glas is het nog triester gesteld: er zijn slechts enkele scherven.

Eén steengoed scherf is afkomstig van een bolle kan met een versiering van appliques bestaande uit ranken, eikenblad en eikels. Deze versiering is slechts een korte tijd gebruikt op Keulse kannen en wordt gedateerd in het tweede kwart van de 16de eeuw.v Twee andere bodemtypen van steengoed kunnen bestaan uit een geknepen standring en een standvlak. Zij vallen qua datering ook binnen die eerste helft van de 16de eeuw. Rond het midden van de 16de eeuw verschijnen namelijk de standvoet bodems.vi Een witgele, helder geglazuurde steengoed scherf heeft behoord tot een bolle kan met standvlak waarop je tekstbanden zou kunnen verwachten. Ook dit type hoort in de eerste helft van die 16de eeuw thuis. Het zelfde geldt voor een klein kannetje van het type s2-kan-14 dat niet hoger is dan 7 cm en van Raerener makelij lijkt te zijn. Het zou eventueel een oliekannetje geweest kunnen zijn dat met leerbewerking te maken heeft.

De grappen met dekselgeul in hun oervorm komen ook uit deze periode. We zien de r-gra-8 in zijn ronde en ovale vorm en r-gra-34. R-gra-22 die helaas incompleet is, vormt een uitzondering. Een bakpan (r-bak-18) en een kom (r-kom-6) zijn eveneens duidelijke eind 15de – eerste helft 16de-eeuwse vormen. De drie pispotten (r-pis-1) komen in Deventer in midden 15de-eeuwse vondstcomplexen voor, maar worden in Alkmaar (1550-1600) en Den Haag (1450-1525) ook later gedateerd.vii Met fragmenten van 3 kleinere kommen en van twee onbekende voorwerpen wordt het beeld van het rood-bakkend goed gecompliceerd.

Van witbakkende klei is er slechts één voorwerp, een kop, en nog wel een nieuw type.

De glasscherven zijn te herleiden tot vijf individuele voorwerpen. Het materiaal is echter te fragmentarisch om er bepaalde typen in te herkennen. Opvallend is het achtkantig stang- of pasglas.viii Het is een voorwerp dat goed te dateren valt in de eerste helft van de 16de eeuw. Een rand en een nop van twee bекers van het koolstronktype liggen qua datering nog

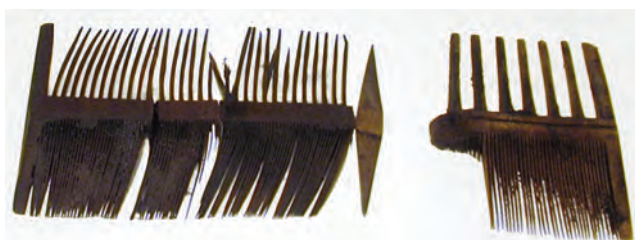
iets vroeger: van ca 1450-1525.ix Een bodemfragment met gladde voetring heeft een diep blauwgroene kleur; deze kwaliteit glas zien we voornamelijk in de 15de en 16de eeuw. Het vijfde fragment bestaat slechts uit een wandscherf.

Meer dan 200 afsnijdsets van leer zijn gevonden. Dit kan alleen maar wijzen op de aanwezigheid van een leerbewerker. Het voorkomen van fragmenten van twee houten kammen is uitzonderlijk. Eén exemplaar dat uit drie fragmenten bestaat, meet ongeveer 10,5 x 7.0 cm. Van de tweede kam is slechts een stuk van 6 cm bewaard gebleven; deze kam was 8 cm breed.

Er is geen grondmonster genomen omdat er alleen maar een meerwaarde zou zijn als de beerput aan een bepaald woonhuis met zijn bewoner toegewezen zou kunnen worden. Aan macroresten komen er enkele botten voor van rund, varken, gans, wilde eend en kraai. Walnoten en mosselen hebben ook tot het dieet van de gebruikers behoord.

Vondsten uit de tonput

Uit de tonput komt welgeteld één grijsbakkende kom (g-kom-10). Het voorwerp kan in de 15de eeuw gedateerd worden en eventueel vroeger. Van de tonput is geen grondmonster genomen om dezelfde reden als hierboven weergegeven is voor de beerput.

Twee houten kammen uit beerput.

5. Conclusie

De oudste bewoningssporen gaan terug tot in het begin van de 11de eeuw. Het betreft hier houten palen. Die zouden te maken gehad kunnen hebben met haven activiteiten of gebruikt kunnen zijn om grondlichamen bijeen te houden. De achterterreinen van de op de Grote Markt gerichte panden 3-5 behoorden oorspronkelijk tot een perceel dat van Sassenstraat tot Vismarkt liep. Er stond in eerste instantie geen bebouwing op. De aanwezigheid van een beerput en een tonput wijzen daar ook op.

Het materiaal uit de beerput moet gedateerd worden in de eerste helft van de 16de eeuw. Het materiaal uit de tonput is 15de-eeuws of vroeger. Hieruit zou je kunnen concluderen dat de achterhuizen globaal na 1550 zijn gebouwd.

De beerput kan gehoord hebben bij de bewoners van Sassenstraat 3 of bij die van de Grote Markt 5. Er komen veel leersnippers uit de beerput. Als we zouden weten dat er een leerbewerker in een van die panden gewoond heeft, zouden we de beerput aan dat betreffende pand kunnen toeschrijven.

6. Catalogus van aardewerk en glas

- 1a. collectie en inventarisnummer
- 1b. vondstcontext (complexdatering)
2. code van het type
3. objectdatering
- 4a. maten afgerond op halve centimeters diam/hoogte/standr
- 5a. baksel/materiaalsoort
- 5b. kleur/glazuur
- 5c. beschrijving van de decoratie
- 6a. bodem
- 6b. oor/steel
- 6c. diversen
7. functie
8. productiecentrum
9. literatuur

Vondsten uit de beerput

- 1**
1a. Zwolle03-Gr030-3; 1b. beerput; 2. s2-kan-14; 3. 1500-1550; 4a. 6.0/7.0/4.5; 5a. steengoed2; 5b. uitw. zoutglazuur; 6a. standvlak; 6b. lintoor; 7. kan; 8. Raeren.

- 2**
1a. Zwolle03-Gr030-12; 1b. beerput; 2. r-gra-58; 3. 1500-1550; 4a. 24.0/16.5/—; 5a. rood; 5b. inw loodglazuur; uitw spaarzaam loodglazuur; 5c. draairingen op schouder; 6a. driepoot; 6b. twee verticale worstoren; 6c. ovale vorm, beroet; 7. grape, tweeeoor.

- 3**
1a. Zwolle03-Gr030-13; 1b. beerput; 2. r-gra-8; 3. 1500-1550; 4a. 11.5/10.5/—; 5a. rood; 5b. inw loodglazuur; uitw spaarzaam loodglazuur; 5c. draairingen op schouder; 6a. driepoot; 6b. een verticaal worstoor; 6c. beroet; 7. grape, eenoor.

- 4**
1a. Zwolle03-Gr030-11; 1b. beerput; 2. r-gra-34; 3. 1500-1550; 4a. 20.0/17.5/—; 5a. rood; 5b. inw loodglazuur; uitw spaarzaam loodglazuur; 5c. drie horizontale ribbels op schouder; 6a. driepoot; 6b. twee verticale worstoren; 6c. beroet; 7. grape, tweeeoor.

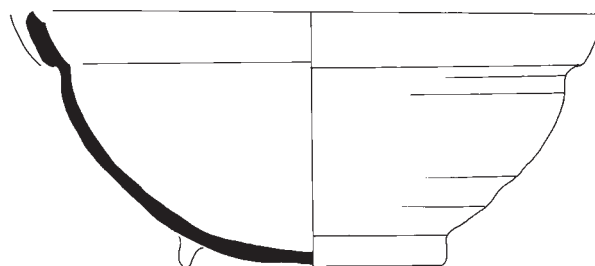
- 5**
1a. Zwolle03-Gr030-15; 1b. beerput; 2. r-kom-6; 3. 1500-1550; 4a. 28.0/10.5/14.0; 5a. rood; 5b. inw loodglazuur; 6a. standring geknepen; 6b. twee horizontale worstoren; 6c. schenklip; 7. kom.

6

1a. Zwolle03-Gr030-21; 1b. beerput; 2. r-kop-1; 3. 1500-1550;
4a. 14.5/7.0/6.5; 5a. wit; 5b. inw loodglazuur; 6a. standring
glad; 6b. een verticaal worstoor; 7. kop.

Vondsten uit de tonput

1

1a. Zwolle03-Gro031-1; 1b. tonput; 2. g-kom-15; 3. 1400-1500;
4a. 32.0/13.0/14.0; 5a. grijs; 6a. standring, glad; 7. kom.

7

1a. Zwolle03-Gr030-8; 1b. beerput; 2. r-pis-1; 3. 1500-1550;
4a. 18.0/15.5/—; 5a. rood; 5b. inw loodglazuur; uitw spaar-
zaam loodglazuur; 5c. ribbel op overgang schouder naar buik;
6a. ziel; 6b. een verticaal worstoor; 7. pispot.

8

1a. Zwolle03-Gr030-22; 1b. beerput; 2. w-kop-34; 3. 1500-1550;
4a. 14.0/7.5/7.0; 5a. wit; 5b. inw loodglazuur; 6a. stand-
vlak; 6b. een verticaal lintoor; 7. kop.

7. Tellijst, Grote Markt 3-5

keramiek	
s2-kan	6
s2-kan-14	1
r-bak-18	1
r-gra-8	2
r-gra-22	1
r-gra-34	1
r-kom	3
r-kom-6	1
r-kop-1	1
r-pis	1
r-pis-1	2
r	2
w-kop-34	1
totaal	23
glas	
gl-koo	2
gl-sta	1
gl	2
totaal	5

Noten

1. Dateringen zijn afkomstig van RING/ROB.
2. Viersen 2000.
3. Clevis 1999, 67-75.
4. Datering is afkomstig van RING/ROB.
5. Reineking-von Bock 1986, 228-232.
6. Clevis 1989.
7. Clevis en Kottman 1989, 105-106, Bitter 1995, 132, Jacobs en Van Veen 1996, 77.
8. Henkes 1994, 78-83.

Literatuur

Bitter, P. (1995). *Geworteld in de bodem. Archeologisch en historisch onderzoek van een pottenbakkerij bij de Wortelsteeg in Alkmaar*. Zwolle.

Clevis, H. en J. Kottman (1989). *Weggegooid en Teruggevonden. Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*. Kampen.

Clevis, H. (1999). Tussen Melkmarkt en Kalverstraat. Archeologisch onderzoek in Zwolle. In: *Rotterdam Papers 10*. Rotterdam. pp 67-75.

Henkes, H.E. (1994) *Glas zonder Glans. Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen 1300-1800*. Rotterdam.

Jacobs, E. en M. van Veen (1996). Van kerk tot rekenwerk. Laat- en postmiddeleeuwse vondstcomplexen aan het Lange Voorhout. In: *Haagse Oudheidkundige Publicaties 3*. Den Haag.

Reineking-von Bock, G. (1986). *Steinzeug*. Köln.